

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

פרקי תפילה

עבודה שבלב – זו תפילה

ראשי פרקים:

איזו היא עבודה שבלב? ♦ הכינוי 'עבודה' בנוגע ל'תפילה' ♦ עבד ניכר בשני דברים מרכזיים ♦ שיטת הרמב"ם - מצוות התפילה מן התורה ♦ שיטת הרמב"ן - מצוות התפילה מדרבנן ♦ יישוב קושיות הרמב"ן ♦ כיצד ניתן לצוות על עבודה שבלב? ♦ תרופת פלא לכל החוליים

הקודש עלי אדמות ולעצב כל חומר ארצי לרצון ה'. כל הדברים האלה אמורים להיעשות על ידי דברי התפילה בליבנו פנימה".

התפילה איננה הודאה ובקשה מבורא עולם שימלא משאלות ליבנו, התפילה היא עבודה פנימית - "עבודה לתיקון עצמו". כשיהודי קם בבוקר והולך לתפילה, הוא בעצם הולך ל'עבודה'. יש עבודה שבאמצעותה מביאים פרנסה, ויש "עבודה לתיקון עצמו".

המתפלל מרים את המחשבה, הרגש והרצון. הרצון הוא הכח הפנימי ביותר שמחיייה את האדם, יותר מהרגש והשכל. הרצון הוא הכח המניע, וכשאין רצון אין תנועה ולמעשה אין חיים.

עצם העמידה לפני ה' בתפילה באה ממקום של ענוה והתבטלות לפני אדון הכל.

איננו בעלי הבית על העולם, ריבוננו של עולם הוא החונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, הוא המרפא ונותן ברכת טל או גשמים, הוא מצמיח קרן ישועה ובונה ירושלים וכו'.

עם כל עוצמת ההתפתחות המדעית והפתרונות המופלאים שניתנים במצבים שונים, אנו מבינים שבסופו של דבר אנו זקוקים לסייעתא דשמיא על כל צעד ושעל.

עבודת התפילה היא בראש ובראשונה ההבנה שאנו 'עבדי ה'".

עבד ניכר בשני דברים מרכזיים

המהר"ל דיסקין⁴, מגדולי רבני ירושלים, בספרו על התורה⁵, מביא משמעות נוספת ל'עבודת' שבתפילה, וכה דבריו:

⁴ הרב משה יהושע יהודה לייב דיסקין (מהר"ל דיסקין, הרב מבריסק) (גרודנו, הוסיא-ירושלים), התקע"ז-התרנ"ח - מהבולטים שברבני ירושלים, מפורסם כגאון וצדיק. הוסמך לרבנות בגיל שמונה עשרה. שימש כרב בקהילות מרכזיות ברחבי רוסיה: מיינדז'ץ פודלסקי, קובנה, לומז'ה, מינסק, שקלוב ובריסק. בשנת תרל"ז עלה לארץ ישראל והתיישב בירושלים, נחשב לאחד מחשובי רבני עדת האשכנזים הפרושים בירושלים. את מפעל חייו ראה בדאגה ליתומי ירושלים, הוא הקים עבורם בית יתומים ודאג לכל צרכיהם במסירות רבה. סביב הרב דיסקין התקבצו חוגי הקנאים בירושלים, ואף היה לו בית דין מיוחד משלו.

⁵ מהר"ל דיסקין על התורה פרשת ראה ד"ה ולעבדו.

איזו היא עבודה שבלב?

הגמרא בתעני ת' שואלת, מנין לומדים שמבקשים גשמים בתפילה, וזו לשונה:

"ומנא לן דבתפילה? - דתניא: 'לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם', איזו היא עבודה שהיא בלב - הוי אומר זו תפילה".

ההבנה שתפילה היא 'עבודה', היא היסוד לחובת התפילה ומצוותה מן התורה לפי הרמב"ם, וכך פותח הרמב"ם² את הלכות תפילה:

"מצוות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר: 'ועבדתם את ה' אלקיכם', מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה, שנאמר: 'ולעבדו בכל לבבכם', אמרו חכמים, אי זו היא עבודה שבלב? זו תפילה".

הכינוי 'עבודה' בנוגע ל'תפילה'

הכינוי 'עבודה' בנוגע ל'תפילה' דורש התבוננות. הרש"ר הירש³ בפרשת עקב מבאר זאת כך:

"המתפלל עובד 'עבודה לתיקון עצמו' והוא מחדיר אל לבו את האמיתות האלוהיות המחכימות והמעדנות את הלב. דבר זה כבר מוכח מעצם לשון 'התפלל'. תכלית התפילה היא לרומם את המחשבה, את הרגש ואת הרצון, כדי שאדם יהיה ראוי לקרבת ה' וה' ירצה בו.

תכלית התפילה היא כתכלית הקרבן, שהרי אלו הם הדברים הנעשים על ידי המעשים הסמליים של הקרבן: ביטול דעתו ורצונו של האדם הסבור שהוא אדון לעצמו; קליטת הנפש בתחום הכח המנחה של מקדש התורה; שאיפת הנפש לפסגת המטרה המותרות על ידי התורה וההיצמדות לאותה מטרה; מסירת כל הכוחות הרוחניים והגופניים לאש-דת המזקקת והמחיה, כדי לפרנס את

¹ תענית ב ע"א.

² רמב"ם הלכות תפילה א, א.

³ רש"ר הירש דברים יא, ג.

בספר המצוות⁹ מזכיר הרמב"ם פעם נוספת את מצוות התפילה, וזו לשונו:

"והמצוה החמישית היא, שציוונו לעבדו יתעלה. וכבר נכפל צויו זה פעמים, אמר: 'ועבדתם את ה' אלקיכם' (שמות כג, כה), ואמר: 'ואתו תעבדו' (דברים יג, ה) ואמר: 'ואתו תעבדו' (דברים ו, יג) ואמר: 'ולעבדו' (דברים יא, יג)".

בהמשך, במצוות קריאת שמע, מציין הרמב"ם¹⁰ בפעם השלישית שמצוות התפילה היא מן התורה, וזו לשונו:

"כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע, כך נתנו חכמים זמן לתפילה. כלומר שזמני התפילה אינם מן התורה. אמנם חובת התפילה עצמה היא מן התורה, כמו שבארנו, והחכמים סידרו לה זמנים. וזהו ענין אמרם: 'תפילות כנגד תמידין תקנוס'. כלומר סדרו זמניה בזמני ההקרבה".

מצוות התפילה היא מן התורה, וזמני התפילות הם מדרבנן.

שיטת הרמב"ן – מצוות התפילה מדרבנן

הרמב"ן¹¹ משיג על דברי הרמב"ם וכותב שאין חובה מהתורה להתפלל בכל יום, וזו לשון הרמב"ן:

"כל אלה דברי הרב. ואין הסכמה בזה. שכבר בארו החכמים בגמרא (ברכות כ"א ע"א; סוכה לח ע"א) תפילה דרבנן..."

וכבר ראינו... שזמני התפילה אינם מן התורה, אבל חובת התפילה עצמה היא מן התורה. וגם זה איננו נכון בעינינו... שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק בעצמו ספק התפלל ספק לא התפלל, אם כן לפי דבריו של הרב היה צריך לחזור ולהתפלל, והם פסקו לעולם בכל ספק בתפילה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן.

ואם איננה מצוה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מהתורה, שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת?

וכבר אמרו (סוף ראש השנה) ברב יהודה, דמתלתינן יומין לתלתינן יומין הוה מצלי, לפי שהיה עוסק בתורה וסומך על מה שאמרו (שבת י"א ע"א) חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה, שהיא דרבנן לעולם.

אלא ודאי כל ענין התפילה אינו חובה כלל, אבל הוא ממידות חסד הבורא יתברך עלינו, ששומע ועונה בכל קראינו אליו. ועיקר הכתוב 'ולעבדו בכל לבבכם', מצוות עשה שתהיה כל עבודתנו לאל יתברך בכל לבבנו, כלומר כוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצוות בלא כוונה או על הספק אולי יש בהם תועלת. כענין 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך', שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממונו.

ומה שדרשו בספרי (עקב) 'ולעבדו' - זה התלמוד. דבר אחר: זו תפילה, אסמכתא היא, או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו וליבנו אליו לברו 'כעני עבדים אל יד אדוניהם'. וזה כענין שכתוב (בהעלותך י) 'וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם', והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על

"ולעבדו בכל לבבכם", אמרו חז"ל: איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה (ספרי; תענית ב ע"א). וצריך להבין מדוע נקרא התפילה עבודה שבלב (ולפי פשוטו הוא שצריך להתפלל בכל ליבו).

ופירש רבנו ז"ל בשם אביו הגאון זצ"ל על זה האופן, דהנה נראה העבר אצל אדוניו ניכר עבודתו על ב' אופנים, היינו האחד ניכר, מה שהוא עושה מלאכת הבעל הבית. ועוד אופן שני, ניכר עבודתו מה שהוא מצטרך אל הבעל הבית בכל צרכיו, היינו, שגם אפילו אם יהיה הדין דיכול הבעל הבית לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך, אבל מצד הרחמנות והיושר צריך ליתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש, ואם כן גם בזה, מה שהוא מבקש צרכיו מאדוניו, ניכר עבודתו, אבל הוא עבודת מקובלת ובפרט כזה שיאמר לעבדו, אם תבוא ותבקש ממני כל צרכיך, עבור זאת (בעצמו) אשלם לך (שכר), בוודאי שיהי העבד מרוצה מעבודתו (כזאת). וזהו מה שאמרו: איזו עבודה שהיא בלב, פירוש עבודה כזו שגם הלב חומד ומסכים לעשות, על כן זו תפילה, שהוא מבקש מה' יתברך שיזמין לו צרכיו, ועל זה בעצמו ה' יתברך קובע לו שכר, בוודאי שהוא עושה זה בכל ליבו".

ה'עבדות' מתאפיינת בשני דברים מרכזיים:

א. העבד עושה מה שאומר לו האדון לעשות.

ב. העבד תלוי באדון וזקוק לו.

עובד ה' צריך להיות כ'עבד' בשני הדברים, גם בהקפדה על שמירת מצוות ה' כעבד העושה כל מה שאומר לו אדונו לעשות, וגם בהרגשה שכל חייו תלויים בחסד ה' עליו, ה'נה כְּעֵינֵי עֶבְדֶּיךָ אֶל יְדֵי אֲדוֹנֶיךָ כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבֻרָתָהּ כִּן עֵינָיו אֶל ה' אֱלֹהֵינוּ עַד שְׁיִחַנְנֵנו⁶.

בפשטות 'עבד' זה ביטוי של גנאי. הגמרא בקידושין⁷ אומרת: "הקורא לחבירו 'עבד' - יהא בנידוי". אך מצד שני, עבדות יכולה להיות גם 'תעודת כבוד', "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו"⁸. הזכות להיות 'עבד נאמן' היא המתנה הגדולה ביותר והמשמחת ביותר שאדם יכול לקבל.

אם תבקש ממני, אומר האדון לעבדו, אתה תקבל, זה חלק מהשכר שלך. האדון שמח שהעבד פושט יד ומבקש, כי בכך הוא מבטא את התלות שלו באדונו.

שיטת הרמב"ם – מצוות התפילה מן התורה

לאחר שעסקנו במושג ה'עבדות' שבתפילה, נבקש לעסוק במצוות התפילה. ישנה מחלוקת יסודית בין הרמב"ם לרמב"ן בשאלה אם מצוות התפילה היא מדאורייתא או מדרבנן. הרמב"ם כותב בשלושה מקומות שמצוות התפילה היא מדאורייתא. הזכרנו כבר את לשונו בתחילת הלכות תפילה, שם כתב:

"מצוות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר: 'ועבדתם את ה' אלקיכם'".

⁶ תהלים קכג, ב.

⁷ קידושין כח ע"א.

⁸ תפילת עמידה, שחרית של שבת.

⁹ ספר המצוות עשה ה.

¹⁰ ספר המצוות עשה י.

¹¹ השגות הרמב"ן לספר המצוות עשה ה.

כיצד ניתן לציוות על עבודה שבלב?

ניתן לשאול על מצוות התפילה: אם התפילה היא עבודה שבלב, כיצד ניתן לציוות עליה? ניתן לציוות לעשות מעשה כזה או אחר, כמו הנחת תפילין, נטילת לולב וכדו', אבל כיצד ניתן לציוות על המערכת הנפשית של האדם?¹⁴

רבי ירמיהו לעוו¹⁵, בעל "דברי ירמיהו"¹⁶ על הרמב"ם, מבאר מדוע דווקא תפילה נקראת 'עבודה שבלב' וכיצד ניתן לציוות על כך, וכה דבריו:

"ולמה יצא רק תפילה לומר בה בלבד שהוא בלב. ולמה נצא מדרך הפשוט וילעבדו בכל לבבכם? על כל המצוות - פסח ותפילין וכיוצא בזה, כי נעשה הכל בכל לבבנו ונפשנו?".

¹⁴ מפורסמים בהקשר זה דבריו של ה"אבן עזרא" על איסור "לא תחמוד" (שמות כ, יד), הדיבור האחרון בעשרת הדברות, זו לשונו:

"לא תחמוד" - אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו.

ועתה אתן לך משל: דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים, שיתאוה שיהיה לו כנפים לעוף השמים, ולא יתכן להיות, כאשר אין אדם מתאוה לשכב עם אמו, אף על פי שהיא יפה, כי הרגילותו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו. ככה כל משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'. ואמר קהלת 'ולאדם שלא עמל בו יתנו חלקו' (קהלת ב, כא). ואמרו חכמים, 'בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא'. ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה ה' לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוה דבר שאינו שלו, כי ידע שה' לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבולותיו, על כן יבטח בבוראו שילכלנו ויעשה הטוב בעיניו".

מחשבתו של האדם אינה מנותקת מאישיותו, על האדם להגיע למדרגה כזו בה דבר ה' פועל לא רק על מעשיו ודיבוריו אלא גם על מחשבתו. וכשם שכפרי באופן טבעי לא נושא עינו אל בת מלך, כך אדם מ'ישראל נדרש לחנך את עצמו לראות את האסור לו כבלתי ניתן להשגה. וראה גם אבן עזרא שמות כ, ב.

ויפיים בהקשר זה דברי בעל "ספר החינוך" (מצוה שלח) בענין איסור הונאת דברים, שכתב: "אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חבירו בדברים הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותו שנתרחק מן המידה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולהרף בני אדם... ואולם יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדי, ועליהם אמרו זכרונם לברכה: הנעלבים ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינם משיבין, עליהם הכתוב אומר: 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'".

¹⁵ **רבי ירמיהו לעוו (קאלין שבמורביה), התקע"א-התרל"ד** - אביו היה הגאון הגדול משרי התורה בזמנו רבי בנימין זאב וואלף אשר נודע כמחבר הספר "שערי תורה". משחר טל ילדותו התפרסם בכישרונותיו הנפלאים והתמדתו הרבה, וכשמלאו לו שבע עשרה שנים זכה להתערר בסמיכה ממופת הדור מהר"ם בנעט. גם לאחר חתונתו הוסיף אומץ בהתמדה נפלאה ומלבד בקיאותו בכל ספרי הש"ס והפוסקים נודע גם בידיעותיו בספרי המחשבה והמחקר של הקדמונים. בשנת ה'ת"ד נתנו בו עיניהם מנהיגי קהל מגנדארף להיות להם לרב ונעתר להם אחרי שאביו ביקשו להיענות לפנייתם. בשנת ה'ת"א הפצירו בו יושבי מטרסדורף שיבוא לכהן בעירם, אך עד שבחן הצעה זו נסתלק אביו והוא נקרא למלא מקומו בווערבו. כעבור שנים נבחר לעלות על כס הרבנות שהותיר אחריו בעל "ישמח משה" בעיר אוהעל. שם הקים ישיבה מפוארת שנודעה לשם ולתפארת בכל תפוצות הגולה בעיקר בזכות שיעוריו העמוקים והבהירים של הרב הדומה למלאך. תוך תקופה קצרה זכה להתפרסם כאחד מגדולי דורו וקהילות רבות ביניהם ניקלשבורג הרוממה, עירו של מהר"ם בנעט, ביקשוהו לבוא להיות רב לעירם, אך הוא לא הסכים לעזוב את אוהעל, בה נשאר עד פטירתו.

¹⁶ דברי ירמיהו הלכות תפילה א, א.

הציבור לצעוק לפניו בתפילה ובתרועה... ואם אולי יהיה מדרשם בתפילה עיקר מהתורה נמנה אותו במניינו של הרב ונאמר שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה שומע תפילה והוא המציל מן הצרות בתפילה וזעקה".

הרמב"ן לא מסכים לדברי הרמב"ם, מפני שבמספר סוגיות בש"ס מפורש שמצוות התפילה היא מדרבן ולא מדאורייתא.

לדבריו, הלימוד מהפסוקים שהזכיר הרמב"ם אינו דרשה גמורה אלא אסמכתא בלבד, ואנשי כנסת הגדולה הם שתיקנו את התפילות בכל יום. לדעת הרמב"ן, רק בעת צרה יש מצוה מהתורה לפנות אל ה' בתפילה, כפי שלמדנו במצוות החוצרות, שנאמר: "וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הָצָר הַצָּר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְם בְּחֻצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִבְיָכֶם"¹².

יישוב קושיות הרמב"ן

ה"כסף משנה"¹³ מיישב את קושיות הרמב"ן על הרמב"ם, וכה דבריו:

"ודעת רבינו [הרמב"ם], שמצוות עשה מן התורה להתפלל בכל יום ממה שכתוב 'ועבדתם את ה'', ועבודה זו צריכה שתהיה בכל יום, שאם אינה בכל יום אולי נבא לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו, וזה ממה שלא יסבלהו הדעת, ואם כן על כורחך החיוב הוא להתפלל בכל יום, אבל אין מנין התפילות מן התורה אלא בפעם אחת ביום סגיי.

ואין משנה... מטבע התפילה הזאת... אלא באי זה נוסח שיזדמן לאדם בו. ומעתה מה שאמרו בבעל קרי שאינו מתפלל, היינו שאינו מתפלל תפילה זו בנוסח זה שלוש פעמים ביום, אבל אומר הוא לעצמו תפילה קצרה פעם אחת ביום. אי נמי, יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות ט ע"א).

ומה שכתוב בסוכה, דלתפילה דרבנן מפסיקין, היינו לפי שכבר התפלל תפילה אחת ביום ההוא או נשאר לו שהות להתפלל אותה או יאמר תפילה קצרה ביותר שהוא חייב מן התורה...

ועוד שמי שנאנס וכו' אפשר לומר דלא אמרו 'ספק התפלל ספק לא התפלל' אינו חוזר ומתפלל, היינו דווקא כשלא נסתפק לו בכל תפילות היום ההוא, אבל אם נסתפק לו, כן חוזר ומתפלל. ואפילו אם נאמר דבנסתפק בכל תפילות היום נמי פטור, יש לומר דמתפלל תפילה קצרה... ולא הוצרכו להזכיר תפילה קצרה זו בגמרא, להיות הדבר פשוט שלא תיעקר מצוה דאורייתא ממקומה. כן נראה לי ליישב דעת רבינו".

רבי יוסף קארו מבאר, שהחיוב מהתורה לפי הרמב"ם הוא, להתפלל לפחות תפילה אחת ביום. ולאור זאת, מה שאמרו חז"ל, שבעל קרי אומר קריאת שמע וברכת המזון, אבל תפילה אינו מתפלל, אין הכוונה שהוא פטור לגמרי מתפילה אלא אומר תפילה קצרה, ומעין זה ניתן לומר בסוגיות נוספות. זו תשובתו העיקרית של ה"כסף משנה" על קושיות הרמב"ן על הרמב"ם, והאריך שם לתרץ גם דברי חז"ל במקומות אחרים.

¹² במדבר י, ט.

¹³ כסף משנה הלכות תפילה א, א.

מעמד ומצב, כל אשר יאהב וחביב עליו מתפלל ומבקש עליו מה' ליתנו לו ולשמור אשר בו בידו...".

התפילה שייכת לאותו קשר נפשי עמוק שבין הקב"ה לבין עם ישראל. התפילה היא 'עבודה שבלב', עבודה שחוקה על כל לב יהודי פועם ואיננה זקוקה לצינון מפורש. הרמב"ם סובר שמצוות התפילה היא מדאורייתא, כי התפילה היא ה'לב' של כל יהודי ויהודי.

בדרך כלל אנחנו קולטים רגשות מבחוץ, מעבדים אותם ומגיבים להם. אבל התפילה איננה תגובה רגשית להתרחשות חיצונית, התפילה שייכת לעולם הרגשי הפנימי ביותר של האדם. התפילה פוגשת את האדם בכל צעד ושעל בחייו, ובכל תנועה ותנועה מתעורר בו כח של תפילה.

תרופת פלא לכל החוליים

נסיים בדבריו הנפלאים של רבי יוסף אלבו¹⁷, בעל "ספר העיקרים"¹⁸ המעמידנו על מעלת מצוות התפילה המשמשת כתרופת פלא לכל החוליים, וכה דבריו:

"אף על פי שהתפילה מצוה ממצוות התורה, כמו שאמרו רבותינו ז"ל בספרי 'ולעבדו בכל לבבכם' - זו תפילה, ואמרו גם כן: הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות, לא מפני זה נאמר שיהיה מתן שכרן של מצוות שווה, ושלא תהיה אחת מהן גדולת הערך וגדולת השכר יותר מאחרת..."

ועל כן אני אומר שמצוות התפילה עם היותה אחת ממצוות התורה וראוי שיקובל עליה שכר כולל כעל כל אחת מהן, הנה מצד עצמה יש לה יתרון גדול על כל אחת מהן, וזה שכל מצוה מצד עצמה תיתן שכר מיוחד, כמו שתמצא בשלוח הקן 'למען ייטב לך והארכת ימים', ובצדקה 'למען יברכך ה' אלקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך', ומצוות התפילה הסגולה המיוחדת אשר לה מצד עצמה הוא ענין כולל, שהיא תועיל לכל הדברים, שהרי נמצא אותה שתועיל לרפאות החולים... ותועיל להציל ממוות... ותועיל לפקוד עקרות... ותועיל לרעב... ותועיל למלחמה..."

ואם כן התפילה היא כמו הצרי הכולל, שהוא מועיל לכל החוליים ולכל הארסים הן חם והן קר... ולא נמצא מצוה שתועיל לכל הדברים אלא התפילה".

הלב הוא מקור החיים, וכשהלב בריא הגוף כולו בריא. התפילה היא הלב, ובלי הלב אין לנו קיום. התפילה היא החיבור והקישור שלנו לריבוננו של עולם, ובאמצעותה אנו נעשים עבדי ה' בכל לבבנו ובכל נפשנו.

מצוות 'קריאת שמע' אינה נקראת 'עבודה שבלב'. לכאורה גם היא מסורה ללב כמו מצוות התפילה, וישנן מצוות רבות נוספות המסורות ללב ואף על פי כן לא זכו לכינוי 'עבודה שבלב'. למעשה המצוות כולן צריכות להיעשות בלב שלם, אם כן מדוע דווקא מצוות התפילה זכתה לכינוי 'עבודה שבלב'?

"...ואשר אחזה לדעתי בזה הוא. הנה כנראה כל הרגשות מחוץ יבואו ומשם נולדו ובאדם ישימו משכנם. העין רואה והלב חומד וכלי המעשה גומרים. אמרו רבותינו ז"ל: כל הנרצה ונאהב לנו והמה לתענוגי נפשנו הכל החושים יובילו אותם מחוץ לבתי נפשנו משכן ההרגשות.

אבל יש הרגשה אשר בפנימות לב האדם מקורה, והמה חלק מחלקי הנפש ממעל לה יעלו בקרבה ולא יפרדו ממנה, כמו אהבת הלב לאביו גם לה' האומר לאביו לא ראתיו, וכל כך האהבה לה' יתברך שמו ויתעלה אף כי מבחוץ תבוא לנו הכרת מעשיו הנפלאים חסדו וטובו עלינו בכל פינות שאנו פונים... וזה העדות על מקור נשמת האדם מלמעלה.

וגם לבן מעשי אביו בטובו וברחמיו עליו יעירו אהבה לו, אף כי בלעדי זאת האהבה נטועה בנפשו.

גם חלק מחלקי הנפש ההרגשה והלב לא יוכל להיות פנוי מבלי הרגשות אם טובות או רעות אין רגע אחת לא ישקוטו בו... רק הרגשות טובות מחלקי הנפש ולא הרעות ולכן ישמח כל אדם אחרי עשותו הטוב וליבו עליו תאבל אחרי עשותו המזמתה..."

המערכת הרגשית מגיבה להופעות חיצוניות. אדם מתרגש כשהוא רואה תמונה יפה, שומע ניגון יפה, קורא על מעשה חסד מופלא, וכדו'.

הרשמים הנפשיים באים כתגובה למה שקורה בחוץ. החיים מזמנים לנו אירועים או שמועות, ואנו מגיבים להם בשמחה גדולה או חלילה בכאב, תלוי באופי המקרה או הברורה.

אבל יש דברים שהם למעלה מכל תחושה והרגשה, דברים השייכים לעולם הפנימי ביותר של האדם, כמו האהבה בין אב לבן. כשתינוק נולד, ההורים שומעים את הבכי הראשון שלו ומתרגשים. זו 'אהבה ממבט ראשון', אהבה שאינה תלויה בשום דבר.

יש אהבה נוספת שהיא 'נטועה בנפש הישראלית', וזו אהבת ה' שבלבנו ואהבת ה' אותנו. באופן טבעי החיים מזמנים גם מורדות ומהמורות, אבל האהבה הפנימית לעולם אינה נשחתת.

"והן התפילה השלימה השתפכות הנפש לה' יתברך שמו כבנים לאבותם באהבה ובטחון אליו ובהכרת חסדיו גודלו ורוממות יקרו בלי חקר וכיוצא בזה כל זה נטוע בנפש ולא מבחוץ לנו וכמה בחר נעים זמירת ישראל לומר 'ואני תפילה'... והנה במקרא נאמר 'לאהבה את ה' ולעבדו בכל לבבכם' ולא נאמר עם כל לבבכם. אבל הלשון 'בכל' על המקום אשר אהבה תצמיח בהלב בעצמו..."

וזה הנראה ככוונת רבותינו ז"ל איזה עבודה שבלב אשר שם מקורה ולא מבחוץ זו תפילה, אשר לא נוכל לומר ככה על שאר מעשי המצוות פסח ותפילין אשר נדע מפי התורה ולא כן הרגשת הישראלי נגד ה'..."

והנראה אף גדולה מעלת קריאת שמע בקבלת מלכות שמים ותורה אשר אמרו רבותינו ז"ל תלמוד תורה נגד כולמו, ובמסכת שבת פרק קמא להמאריך בצלותא מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, עיין שם. עם כל זה אף בפרט ובאיכות גדול מתפילה בכמות תפילה גדולה מאוד, כי תפשט על כל מעשי האדם ומקריו בכל

¹⁷ רבי יוסף אלבו (ספרד), הק"מ-ה"ד - תלמידו המובהק של רבי חסדא קרקשקש, בעל "אור ה'", מנהיג יהודי ספרד הנוצרי. רבי יוסף היה מראשי המשלחת היהודית לביכוח טורטוסה' מול הכמרים, ייתכן שיוכח זה היה אחד הדוחפים העיקריים לחיבור ספרו. נוסף על הספר 'אור ה'', הושפע רבות גם מהספר "מגן אבות" של בן דורו רבי שמעון בן צמח דוראן (הרשב"ץ). לפי "ספר העיקרים" בנויה האמונה היהודית על עקרונות פשוטים וברורים, סביב שלושת העיקרים: מציאות ה', תורה מן השמים ושכר ועונש.

¹⁸ ספר העיקרים מאמר ד, כ.